

Een nieuw gezicht van de kerk!

‘Het ontbreekt niet aan christenen, het ontbreekt aan vertrouwen in hen.’

Jan Hendriks

In het bisdom Poitiers is een beweging van kerkvernieuwing ingezet. Die is voorbereid door twee synoden (1993 en 2003) en in praktijk gebracht door bisschop Albert Rouet. Hij heeft daarover een boek geschreven (*Un nouveau visage d'Église*) waarop verrast gereageerd is, niet alleen in Frankrijk, maar in ieder geval ook door Vlaamse en Duitse kerken.

Het gaat – om met Reinhard Feiter (hoogleraar praktische theologie in Münster) te spreken – over ‘Ermutigende Erfahrungen der Gemeindebildung in Poitiers’. Hij is niet de enige die er zo over denkt, want het boek dat deze woorden als subtitel heeft, is in 2009 verschenen en beleefde in 2011 reeds een vierde druk. Het Interdiocesaan Pastoraal Beraad (IPB) Brussel stelde de ontwikkelingen in Poitiers eveneens aan de orde en wel op zijn colloquium ‘Kerk in beweging’, in 2011 in Leuven. Het IPB vertaalde en publiceerde het eerste hoofdstuk van het boek van bisschop Rouet, onder de naar mijn mening niet geheel geslaagde titel: *Een nieuw gelaat voor de Kerk*. De titel van het boek van Rouet luidt immers: *Un nouveau visage d'Église*. Die titel drukt uit dat het niet slechts gaat om een voorstel voor de Kerk, maar om een nieuwe realiteit van de Kerk. De Kerk heeft een nieuw gezicht. Over de publicatie van het IPB moet deze recensie in het bijzonder gaan, maar ik ben zo vrij daarbij ook andere publicaties te betrekken.¹

Het IPB vat de essentie van het nieuwe gelaat van de diocesane kerk in Poitiers samen in twee punten:

- * Het fundament ligt in de lokale gemeenschap van alle gedoopten. Dat is een missionaire gemeenschap, geleid door een kleine groep.

- * Vertrouwen is een sleutelwoord. Zoals God vertrouwen heeft in ons, zo moeten wij elkaar vertrouwen schenken.

Die uitgangspunten werden concreet uitgewerkt. Dat leidde tot een breuk met de gangbare aanpak. In deze recensie typeer ik die eerst met een paar opmerkingen. Vervolgens beschrijf ik de nieuwe aanpak van ‘Poitiers’. Ik eindig met een voorstel.

1. De oude en vertrouwde weg

Bij het maken van beleidsplannen in de katholieke kerk (ook) in Frankrijk, wordt als regel uitgegaan van problemen, van tekorten (aan priesters, mensen, geld). De vraag is dan: hoe verder? Bij het zoeken naar een antwoord wordt meestal uitgegaan van het aantal priesters waarover de Kerk in de naaste toekomst meent te kunnen beschikken. Dat

bepaalt in de beleidsplannen het aantal parochies. Die benadering leidt tot concentratie van het christelijk leven in een centrumplaats – waar ook de priester komt te wonen – en tot het verlaten van de buitenwijken. ‘Om je geloof te beleven moet je elders gaan.’ De machtspositie van de priester wordt hierdoor nog vergroot. Kortom, als oplossing wordt gezien: ‘alles verzamelen rond de priester, zoals in de tijd dat hij de enige was die kon lezen en schrijven en zich verplaatsen’. Dat is het gebruikelijke patroon, stelt bisschop Albert Rouet, maar niet in zijn bisdom.

2) De nieuwe aanpak en het nieuwe gezicht van de Kerk in Poitiers

Het bisdom denkt anders en handelt anders, en dat leidt tot vernieuwing. Ik vat die ontwikkelingen samen in vijf punten.

a) Van gerichtheid op problemen, naar het centraal stellen van de missie

De genoemde synodes gaan niet uit van tekorten, maar van de missie van de kerk: zout der aarde zijn. Om in die geest bezig te kunnen zijn, wil het bisdom dicht bij de mensen zijn, en daarom ook in de dorpen blijven, anders dan allerlei openbare diensten en winkels die daar hun deuren inmiddels gesloten hebben. Dicht bij de mensen blijven. Alleen zo kunnen we zout der aarde zijn. Dus niet uit het dorp vertrekken, integendeel: de centralisatie mijden

(‘éviter la centralisation’). Blijven en, mede om dat mogelijk te maken, de verantwoordelijkheid leggen bij de lokale gemeenschap van gedoopten. Die zijn daartoe in staat. Kijk maar wie de plaatselijke verenigingen en bibliotheken in stand houden. Zouden zij dan niet de kerk gestalte kunnen geven? Dat kunnen zij en daartoe zijn zij geroepen, bevoegd en ook bekwaam. ‘Dankzij de Geest bezit iedereen minstens één kwaliteit, één gave, één “charisma” dat hij ontvangen heeft voor het heil van allen’ (1 Kor. 4:7 en 12:7).

b) Lokale gemeenschappen als basis

Ook hebben deze synoden een ander beeld voor ogen van de Kerk. Bij Kerk denken zij aan: ‘christelijke gemeenschappen in het hart van de wereld, met priesters die in hun dienst staan’. Deze lokale gemeenschappen zijn het basisgegeven. Hun centrale functies zijn *annoncer la foi* (met een sterk accent op geloofsoverdracht) en *prier et servir l’homme*. Het oude beeld van de kerk – een priester aan de top van een organisatie, geassisteerd door vrijwilligers – wordt zo omgedraaid. Velen hebben dat oude beeld nog in hun hoofd, maar het is uit de tijd. Het doet bisschop Rouet denken aan het bord bij een onbewaakte spoorweginnengang: daarop staat nog steeds een stoomlocomotief. Maar dat tijdperk is voorbij, ‘passé’.

Het beeld dat de bisschop, en breder de beide synoden, van de geloofsgemeenschap hebben, is heel anders. De basis is niet de priester, maar het samenkomen van twee of drie in zijn naam (Mat. 18:20). Centraal staat niet de priester, geholpen door vrijwilligers, maar de lokale gemeenschap van alle gedoopten, geholpen door een priester. Een copernicaanse wending, aldus de bisschop.

c) L’équipe de base

Uit de plaatselijke geloofsgemeenschap wordt een aantal mensen geroepen (!) om daaraan leiding te geven. Zij vormen samen het basisteam (*l’équipe de base*). Niet bij gebrek aan beter, maar om principiële, bijbels-theologische redenen. De vorming van verantwoordelijke groepen is namelijk geworteld in christelijke initiatiesacramenten. ‘Is het niet tegenstrijdig om het vormsel toe te kennen en de christenen niet te behandelen als echte volwassenen?’

De vrouwen en mannen van het basisteam worden door de bisschop in een feestelijke dienst geïnstalleerd. Daarmee wordt

onderstreept dat de Kerk hun een zending geeft ‘om de Kerk te doen leven’. Om dat te benadrukken, houden in die viering de bisschop, het basisteam en de priester samen de bisschopsstaf vast (‘Ik zend jullie’, Luc. 10:3).

d) Priester essentieel, maar in de rol van dienaar

Tegelijkertijd wordt vastgehouden aan de gedachte ‘dat er geen Kerk bestaat zonder priester’. Maar, zo voegt de bisschop eraan toe, dat zegt nog niets over het aantal priesters dat nodig is, noch over zijn plaats, zijn zending en de wijze waarop hij die moet uitoefenen. Ook daarover heeft het bisdom duidelijke opvattingen. De priester is niet verbonden aan één basisgemeenschap, maar aan een zogenoemde sector, waarin vele gemeenschappen samenwerken. Hij is niet de baas van die nieuwe eenheid, maar haar dienaar.

Zijn missie is zich te concentreren op de essentie van het gemeente-zijn, zoals gezegd: getuigenis en bidden en dienen. Maar dat geldt evenzeer voor de geloofsgemeenschap. Ook zij heeft de roeping zich te richten op die drieslag. Zijn zij dan misschien elkaars concurrenten? Nee, elkaars complementen. De opdracht van de priester is de geloofsgemeenschap te helpen haar opdracht op die terreinen waar te maken. ‘Het ambt dient het lichaam van Christus, zodat het volop zijn verantwoordelijkheden kan opnemen.’ Daarop moet hij zich concentreren. Hij hoeft zich dus ook niet te bemoeien met het hele reilen en zeilen van de sector. Vandaar dat de bisschop ook kan constateren dat weliswaar het werkterrein van de priester groter wordt, maar tegelijkertijd de werkdruk kleiner. ‘Hij vindt weer tijd om te bidden, te lezen, zich te vormen, bewegingen te begeleiden en niet-christenen te ontmoeten.’ Hij heeft dus een essentiële rol, niet als baas van de gemeente, maar als dienaar. Dat stempelt het karakter van zijn ambt: dienst, in de betekenis van de geloofsgemeenschappen helpen zich te bekwamen.

Hij verricht zijn taak in samenwerking met anderen. Dat bepaalt zijn stijl en die leidt tot een andere structuur. Verworpen wordt een structuur die centraliserend werkt, en met overtuiging wordt gekozen voor ‘een *communio*-Kerk in de optiek van het Tweede Vaticaans Concilie’.

e) Vertrouwen als grondtoon

Al deze elementen zijn belangrijk en vormen

samen een patroon, aldus de bisschop. Maar beslissend is vertrouwen. Het vertrouwen ‘dat God haar de arbeiders geeft die zij vandaag nodig heeft’. Als we dat geloven, dan ‘opent de hoop een deur naar creativiteit. Of beter gezegd: ze bouwt op vertrouwen. Christenen worden uitgenodigd elkaar te behandelen zoals God hen behandelt: met vertrouwen’, aldus de bisschop. Vertrouwen ‘doet ons de ander zien als diegene die God ons geeft, als een broeder of zuster die kwaliteiten heeft, die initiatief kan nemen, vervuld is met hoop. De zending van de Kerk is van iedereen.’ Het gaat bij vertrouwen dus niet alleen om een attitude, maar vooral om een manier van handelen: elkaar vertrouwen *schénken*, zoals God ons vertrouwen *schénkt*.

3) Effecten: hoop!

Die uitwerking is positief. Een indicatie daarvan is dat het aantal jongeren in de basisteams geleidelijk toeneemt. Maar de veranderingen gaan veel dieper. Er groeit een positieve sfeer, een sfeer van hoop. Bisschop Rouet: ‘Na zeven jaar zo werken stellen we vast dat de sombere sfeer van achteruitgang verdwijnt en plaats maakt voor hoop.’ ‘L’espérance vit réellement’ (Die hoop bestaat echt).

4) Een (gefingeerd) gesprek

Ik breng een paar scribenten bij elkaar voor een gesprek. Dat ontwikkelt zich – zo stel ik mij voor – als volgt. ‘Het is eigenlijk nogal eenvoudig’, zegt Hadwig Müller, een van de samenstellers van de Duitse bundel. Het gaat bij ‘Poitiers’ in de grond van de zaak om enkele basale Bijbelse uitgangspunten waar niets tegen in te brengen is. Daaruit worden vervolgens consequenties getrokken die zo helder en doordacht zijn, ‘dass ihnen wiederum nichts entgegensetzen ist’. Nodig is alleen dat we volledig anders gaan denken en dat vraagt vertrouwen, ‘vielleicht das Grundwort von Bischof Albert Rouet’. Die reageert daarop met de opmerking dat dáárin het grote probleem schuilt. ‘Het ontbreekt niet aan christenen, maar het ontbreekt aan vertrouwen in hen.’ Daar komt nog bij dat de leken zich onmachtig zijn gaan voelen. Dat heeft hij ervaren in Poitiers. Zijn parochianen ‘vertellen bijna unaniem dat het onmogelijk is. “Dat is niets voor ons”, “Dat lukt ons nooit”, “Dat kunnen wij niet”.’ Ik (JH) ben zo vrij mij in de discussie te mengen en merk op dat het in Nederland nog moeilijker ligt. Bisschop Rouet beheerst het Nederlands niet, anders zou hij

reageren met: ‘Niet zo zeuren’. Wellicht zou hij ook doen wat hij al eerder deed: wijzen op Jezus. Hij had twaalf mensen verzameld. De ene verraaft Hem, de tweede verkoopt Hem, de overige tien vluchten. ‘Het zal moeilijk zijn om het erger te maken.’

5) ‘Taten, nicht Worte reformieren die Kirche’. Een voorstel

Ik stel voor dat we een conferentie beleggen om ons te verdiepen in ‘Poitiers’. Katholieken zouden het voortouw kunnen nemen. Mooie taak voor het VPW om dat, wellicht samen met een katholieke theologische faculteit, te organiseren. Desgewenst zou het WKO kunnen assisteren. Het thema zou kunnen worden toegespitst op vertrouwen, een grondbegrip in theologie en sociologie. Maar dat thema zou nu niet moeten worden bekeken vanuit de systematische theologie (à la Drewermann), of de sociologie (à la Francis Fukuyama), maar vanuit de praktische theologie, een handelingswetenschap. De vraag zou kunnen zijn: hoe geven we dat vorm in ons handelen? Op het handelen komt het aan. ‘Taten, nicht Worte reformieren die Kirche’ (Paul. M. Zulehner²). Een eerste stap zou kunnen zijn een gesprek over de vraag: hoe hebben jullie dat in Poitiers klaargespeeld? Over de inleiders hoeven we niet lang na te denken: één of meer auteurs van het boek ‘*Nouveau visage*’, of, misschien wel zo praktisch, één of meer uit de kring van de auteurs van de Duitse reflecties daarop. Nog mooier: nodig bisschop Rouet uit samen met professor Reinhard Feiter uit Münster.

Gewoon dóén! Even alles laten liggen en dat thema centraal stellen. Niet uitstellen tot we tijd hebben. Het gaat om een fundamenteel thema: vertrouwen.

Beslissend, zowel voor de *methode* van gemeenteopbouw als voor het *gemeentemodel*. De keuze is tussen vertrouwen en angst (Eugen Drewermann), tussen de angstig bezorgde en de vertrouwensvolle gemeente, tussen de weg van vertrouwen en de weg van het beheersen, van de controle. Vertrouwen en angst zijn twee grondbegrippen, die verder uitgewerkt zijn in het boek *Goede Wijn*.

6) Samenvatting

Het gaat bij ‘Poitiers’, zegt Hadwig Müller, een van de samenstellers van de Duitse bundel, in de grond van de zaak om enkele basale Bijbelse uitgangspunten waar niets tegen in te brengen is. Daaruit worden vervolgens consequenties getrokken die zo helder en

doordacht zijn, ‘dass ihnen wiederum nichts entgegenzusetzen ist’. Nodig is alleen dat we volledig anders gaan denken en dat vraagt vertrouwen, ‘vielleicht das Grundwort von Bischof Albert Rouet’. Nodig is het vertrouwen te versterken. Dat is het centrale woord in Waarderende Gemeenteopbouw, zowel voor de *methode* als voor het *model*. De keuze is tussen vertrouwen en angst (Eugen Drewermann), tussen de angstig bezorgde en de vertrouwensvolle gemeente, tussen de weg van vertrouwen en de weg van het beheersen, van de controle.

Jan Hendriks was universitair hoofddocent praktische theologie aan de VU (voor meer informatie: Jan Hendriks – VU/LinkedIn).

¹ Geput is uit: *Een nieuw gelaat voor de Kerk. De lokale gemeenschappen in het bisdom Poitiers*, uitgave van het Interdiocesaan Pastoraal Beraad, te Brussel, 2012. Albert Rouet, Éric Boone, Gisèle Bulteau, Jean-Paul Russeil, André Talbot, *Un nouveau visage d'Église. L'expérience des communautés locales à Poitiers*, Bayard, 2005. Reinhard Feiter/Hadwig Müller (HG), *Was wird jetzt aus uns, Herr Bischof? Ermutigende Erfahrungen der Gemeindebildung in Poitiers*, Schwabenverlag, 2009.

² Paul M. Zulehner, *Aufruf zum Ungehorsam. Taten, nicht Worte reformieren die Kirche*, Schwabenverlag, 2012

